

Skovdyrkeren

Nr. 41

September 2016

Bonderøven i Nepal

Skovfogedens hverdag

Årets gang i skoven

Ole Stærdahl med en af de største grandis fra 2. generationsplantningen. Årgang 1959. Træets diameter måles jævnligt.

Et husmandssted anno 2016

Skoven trækker som arbejdsplads og som oplevelsesrum. Skoven leverer nødvendige produkter til vedligehold og varme – og så er skoven et dejligt sted at være, når man godt kan lide at se resultatet af eget arbejde. Vi har besøgt skovejer Ole Stærdahl ved Hadsund i Himmerland.

Ole Stærdahl nyder sin pensionisttilværelse som kombineret landmand og skovejer på det 100-årige husmandssted, som hans far købte tilbage i 1946. Dengang var der kun en lille klat rødgran på 0,3 hektar i den yderste

ende. I dag er over halvdelen af de 12,8 hektar skovbevokset, dels gennem privat tilplantning, dels ved skovrejsning med tilskud og endelig ved tilplantning af skovtræer som energiafgrøde under non-food-ordningen.

Oles ejendom er et godt eksempel på, hvordan et husmandssted har udviklet sig – uden at det er blevet sammenlagt med en større landbrugsejendom eller er overgået til juletræsproduktion på hele arealet.

Træets anvendelse

Skovens træ har altid været anvendt på ejendommen. Gennem tiderne som lægter, spær og til anden bygningsvedligeholdelse, som hegnspæle rundt om kvægingdhegningerne og som brænde i fastbrændselsfyret.

I nyere tid også som savskåret træ – opskåret på eget savværk og som flis i det nyetablerede flisfyret. Flisfyret er installeret for at lette arbejdsbyrden og udnytte brændet bedre. Med det øgede skovareal og en bedre udnyttelse af energitræet sker der dog en opsparring af vedmasse i skoven, så der en dag også skal sælges træ fra skoven.

Savværket hvorpå der skæres gavntre. Nogle af produkterne ses oppe til højre i billedet.

Det oprindelige skovstykke med rødgran blev fældet i sidste halvdel af 1950'erne og anvendt som rundtømmer til konstruktion. Arealet blev gentilplantet med grandis, som i dag leverer savbart træ.

Ole og Ruth Stærdahl overtog ejendommen i 1997. Ole var i elbranchen, men havde altid nydt at gå i skoven med sin far og gik straks i gang med at øge skovarealet på ejendommen. Det var her kontakten til Skovdyrkerne blev etableret.

Skovrejsning i 2000 – Egehøj Plantage

Først i tredje forsøg lykkedes det at få tilskud til skovrejsning på den yderste isolerede parcel med 3,8 hektar mark og lidt gammel skov. Arealet havde svært ved at blive prioriteret højt nok i tilskudssystemet, da det ikke oversteg 5 hektar. Parcellen er typisk marginal landbrugsjord. Jorden er sandjord med nogle meget tørre pletter.

I 2000 udførtes skovrejsningen. Efter reolpløjning og bortkørsel af mange store sten blev arealet håndsået med rug for at hindre sandflugt. Arealet blev tilplantet med vintereg som hovedtræart samt med birk, skovfyr og rødøl som rækkevis indblanding. Egehøj Plantage var nu en realitet.

Efter 3 år var rugen væk, og der blev samtidig renholdt med kultivator og hakkejern. Gennem tiden er der klippet tveger og opstammet, så der i dag efter næsten 17 vækstsæsoner kan udpeges hovedtræer i egne på de bedste dyrkningspletter. De helt tørre, sandede områder har svært ved at sikre vand og næring nok til egne, men her kommer diverse selvsået nåletræ.

Skovrejsning med eg som hovedtræart. Nåletræ selvsår sig ind på de mest tørre og næringsfattige pletter. Naturlig og kærkommen forøgelse af diversiteten.

Alle rødøl og en del birk og skovfyr er allerede skovet for at give nok lys til hovedtræarten eg. Dog skånes nogle af ammetræerne af diversitetshensyn. Målet er en egeskov med lidt indblanding af skovfyr, birk og selvsået rødgran.

Non-food-beplantning på 1,5 hektar

I den fjerneste ende af hovedmarken er jorden våd og besværlig. Den var sent klar om foråret, og ved et vådt efterår kunne det knibe med at få høstet. Arealet havde ligget brak i fire år i 2004, og Ole besluttede med rådgivning fra Skovdyrkerne at tilplante arealet, som dog kun er på 1,5 hektar og derfor ikke relevant for skovrejsning, hvor minimumsarealet var 2 hektar. Løsningen blev non-food-ordningen, hvor der kunne plantes træer på arealet, samtidig med at enkeltbetalingen blev opretholdt.

Beplantningsplanen delte arealet op i fire områder, hvor hvert område tog udgangspunkt i træarter fra henholdsvis Nordamerika, Sverige, Mellemeuropa og et område med blandede bolsjer. Det blev et væld af træarter, hvor specielt douglas, røddeg, avnbøg, rødell, hassel, vintereg, europæisk lærk og østrigsk fyr har klaret sig godt. Asken døde af asketoptørre og robinia frøs ned om vinteren. Men med mekanisk renholdelse kom beplantningen godt i gang, og allerede i dag er de fleste douglas opstammet til 4-5 meter. Den første tynding af rødell er allerede udført, og de andre træarter står snart for tur.

Opstamning

Ole har opstammet rigtig mange træer. Selvfølgelig for på sigt at producere kvalitetstræ, men også for at gøre skovning og færdsel nemmere, når der skal tyndes. Opstamning foregår med elsaks indtil 2 meter, herefter ørenæb efterfulgt af stangsaks og stangsav. Målet er rene fejlfrie kævler på 6 meter. Udpegning af hovedtræer er nødvendigt for ikke at stamme for mange op.

Jagten

Ole går ikke på jagt, men vildtet nydes til dagligt, og der skydes som regel et enkelt rådyr om året til fryseren.

Et oprindeligt husmandssted

Alt i alt et oprindeligt husmandssted, hvor den bedste jord fortsat er landbrugsjord, mens de ringeste og mest besværlige arealer er overgået til træproduktion og herlighed. Og vel at mærke en alsidig træproduktion som anvendes både til konstruktion og varme.

(ukh@skovdyrkerne.dk, inkl. fotos)

Nord-Østjylland

Ole Stærdahl, ved Hadsund i Himmerland

Medlem af
Skovdyrkerne

Ole Stærdahl, medlem af Skovdyrkerne Nord-Øst siden 1997.

Ejendommen

12,8 hektar ved Hadsund i Himmerland. 5,5 hektar landbrug, 3,8 hektar skovrejsning, 1,5 hektar non-food-beplantning, 1,1 hektar gammel skov og 0,9 hektar bygninger og vej.

Hvorfor er Skovdyrkerne vigtige for dig?

Jeg meldte mig oprindeligt ind i forbindelse med skovrejsningsprojektet og har nu været medlem i snart 20 år. Jeg trækker på Skovdyrkerens rådgivning – og ikke kun hvad der skal gøres, men også i prioriteringen af opgaver.

Hvad laver du selv?

Alt praktisk arbejde, inklusiv kulturarbejde, opstamning, skovning, udslæbning og opskæring til gavntre. Kun flishugningen kræver hjælp udefra.

Hvad betyder skoven for dig?

Skoven giver både herlighed og brugbare produkter. Skovarbejde er godt for både krop og sjæl.

En bonderøv hos Skovdyrkerne i Nepal

Frank Erichsen – bedre kendt som Bonderøven – var i foråret med DR i Nepal, hvor han blandt andet besøgte Skovdyrkerens Life School Center. Formålet var at studere lokale teknikker og håndværk i det traditionelle nepalesiske landbosamfund. Kan nogle af dem mon anvendes på Kastaniegården på Djursland? Ja – muligvis.

I en nepalesisk bjerglandsby skal stort set alt laves lokalt. Her flettes måtter af strå – til tagdækning, til senge, til kurve med mere. Foto: Jesper Saxgren

Mesterlære

Frank Erichsens kerneinteresser er selvforsyning og håndværksteknikker. Han arbejder med det, han kalder "handlingsbåret kundskab". Altså viden, der sidder i hænderne eller i rygmarven på folk – på dem, man kan kalde håndværkere.

Mange gamle håndværk er ved at dø ud, og det er en tragedie. Redskaberne har vi bevaret, og produkterne kan beskrives, men selve arbejdsprocessen (håndværket) kan ikke beskrives – den kundskab kan kun videreføres ved at blive overgivet fra menneske til menneske i en levende proces. Ved at indgå i en mesterlære. Det praktiske element er afgørende – man lærer kun ved at være til stede og gøre efter. Som børn lærer ved at se på og deltage i de voksnes arbejde.

Men hvad med Nepal?

Denne interesse har også bragt Frank Erichsen til forskellige udviklingslande, hvor mange håndværksbaserede teknikker stadig lever i bedste velgående. Det gør de blandt andet på landet i Nepal, hvor man grundet dårlig infrastruktur er nødt til at kunne lave mange ting selv.

Frank Erichsen har tidligere været i Tanzania med stort udbytte, og nu var det lidt af en tilfældighed, der førte ham til Nepal. Her har Skovdyrkerne en lang tradition for samarbejde på praktisk niveau, blandt andet med dannelse af en skovdyrkerforening.

□ Hvad er Skovdyrkerens Life School Center?

Life School Centret blev bygget i 2010 i et samarbejde mellem Skovdyrkerne/DFE, Care Danmark og De Danske Folkehøjskoler. Det blev opført med lokale og bæredygtige materialer – deraf Frank Erichsens interesse.

Centret ledes i dag af et konsortium af 10 lokale NGO'er, hvoraf en er den skovdyrkerforening, som vi har støttet. Det fungerer som et demonstrationscenter med læring for unge og gamle i stil med de danske højskoler. Fokus er på bæredygtig og miljøbevidst udvikling af det lokale landbrug samt forvaltningen af de naturressourcer, som mange steder i Nepal er fælleseje, blandt andet skovene i bjergene.

Centret ligger ved floden Jaladh. Her er problemet, at for voldsom skovhugst i baglandets bjerge forårsager erosion og dermed følgende aflejring af materiale og oversvømmelser i de landsbyer, som er beliggende i lavlandet længere nede langs floden.

Centret forsøger at være et bindeled mellem opstrøms- og nedstrøms-beboere, hvor man sammen med de lokale og nationale myndigheder og de politiske beslutningstagere forsøger at forbedre forvaltningen af de lokale naturressourcer, blandt andet skovene i bjergene. Centeret har en vigtig rolle i at styrke den lokale dialog – i håb om, at denne dialog kan forbedre naturressourceforvaltningen i området.

Frank lærer at bygge et lerkomfur af en nepalesisk bondekone. Den nye viden skal sidde i hænderne. Foto: Pankash

Hvorfor ikke kærne sit eget smør? Den nepalesiske bonde har vist aldrig haft andre muligheder. Foto: Jesper Saxgren

Tilfældet ville, at Frank Erichsen på en konference mødte højskolemanden Jesper Saxgren, der har arbejdet sammen med Skovdyrkerne på et af vores Nepal-projekter. Resultatet blev, at Frank Erichsen sammen med Jesper Saxgren og en dansk bistandsarbejder, som har arbejdet flere år med landsbyudvikling i Nepal, fik over-talt DR til at lave to udsendelser fra Nepal (de sendes i foråret 2017).

Frank Erichsen besøgte både en landsby i bjergene (i distriktet Lamjung) og en landsby i lavlandet (Terai), hvor Skovdyrkerens Life School Center ligger. Han så naturligvis den store forskel fra bjerglandsbyen til det befolkningsrige lavland. Landsbyen i bjergene var i harmoni med de lokale naturressourcer og fungerede på grundlag af traditionelle teknikker samt et landbrug, der var helt integreret med de lokale skove og den øvrige trævækst.

Forskellen var enorm til lavlandet, som er en smeltedigel af folk, som er indvandret fra Indien, folk som er kommet ned fra bjergene og den oprindelige, ret sparsomme befolkning. Det betyder, at der ikke er nogen naturlig eller traditionel social struktur, og det store befolkningspres har desværre betydet, at de store skove, man engang havde i lavlandet, stort set er fjernet og omdannet til landbrug. Det er her, Skovdyrkerens Life School Center arbejder på at komme med inputs, der forbedrer folks levevilkår.

Det øjeblik, der blev sat et træskæft på en skarp sten og øksen dermed var skabt, er efter min mening et af de mest skelsættende øjeblikke i menneskets historie. Øksen banede vejen for skovrydning, husbygning, agerbrug og dermed civilisation«

Frank Erichsen, Bonderøven

Lokale håndværksteknikker

Under besøget i Nepal så man på en række teknikker:

- Biogasanlæg i husstande
- Udnyttelse af brændenældefibre
- Fletning af kurve
- Lerkomfurer
- Bambusbyggeri

I landsbyen Madhubasa, som lå tæt på vores Life School Center, var Frank begejstret for at se, hvordan flere husholdninger havde anlagt små biogasanlæg, som forsynede deres køkkener med gas til madlavning.

Sådanne anlæg har mange positive effekter: De baserer sig på en vedvarende og miljøvenlig energikilde, nemlig husdyrmøg. De eliminerer indendørs forurening fra madlavning over åben ild (øjen- og luftvejsproblemer forårsaget af ophold i røgfylde rum er to af de almindeligste sygdomme i Nepal). De reducerer behovet for brænde, som presser skoven. De frigør store mængder af tid – især for kvinderne – i og med, at der ikke skal samles brænde til madlavningen. Og endelig medvirker de til, at man holder husdyrene tæt på huset, i stedet for at de går frit i skovene, hvor de har en ødelæggende effekt.

Flere af teknikkerne inspirerede Frank i hans arbejde i Danmark. Han påtænker at installere et biogasanlæg ved sit eget hus, der kan forsyne ham med gas til madlavning. Vi håber, at hans kone også synes, det er en god idé.

Idéerne fra bambusbyggeriet, som er anvendt i Skovdyrkernes Life School Center, tænkes også overført til danske forhold. Men med andre træarter som for eksempel cypres. Frank så også muligheder i ung, men langsomtvokset rødgran og sitka. Han har gang i et projekt med en gruppe arkitektstuderende fra Aarhus med henblik på – hvis det er muligt – at bruge nogle af de nepalesiske bambusteknikker i dansk husbyggeri.

At udnytte brændenælfibre til blandt andet at lave tøj af kunne Frank også se et perspektiv i. Den såkaldte `netteldug` har i øvrigt været en del af den danske

landbokultur helt fra vikingetiden og op mod vor tid. På landet i Nepal laver man stadig stof af brændenælder – i øvrigt et smukt og vældig slidstærkt materiale (men det kradser).

Træ som materiale

Generelt er Frank Erichsen meget optaget af træ i byggeriet. Han mener, at skovfolk, arkitekter og håndværkere er i samme båd og burde arbejde tættere sammen. Han har deltaget i konferencer om mere træ i byggeriet, og han fortalte i et efterfølgende interview med *Skovdyrkeren*, hvordan han selv havde været med til at udvælge træet til sine egne vinduer – tungt, harpiksholdigt træ. Snedkeren kommenterede, at det var det helt rigtige træ, men at det ikke er noget, han ville vælge til normalkunden, fordi denne vil klage over harpiksudtræk.

Pløjning med ard var nok en af de idéer, som Frank Erichsen ikke tog med sig hjem. Men det skulle naturligvis prøves. Foto: Jesper Saxgren

Hvem er Bonderøven?

Frank Erichsen er 32 år gammel. Stammer fra en mindre gård i Agerskov i Sønderjylland. Flyttede hjemmefra som 15-årig, hvor han tog til Norge på en håndværks- og friluftshøjskole. Under tiden i Norge var han også i Lapland for at arbejde som

Foto: Per Hilbert

hyrde ved samernes renhold. Arbejdede desuden på en gård i Nordnorge og med træbyggeri, blandt andet konstruktion og reparation af bjælkehuse. Lærte her at tilhugge træ med økse. Var senere med til at restaurere trækonstruktioner på kongeslottet i Oslo. Har i en periode været tømrer og underviser på en produktionsskole i Grenå. Har ingen formel uddannelse, men er selvlært.

Har skrevet flere bøger, blandt andet "Det enkle liv – skridt på vejen mod selvforsyning" og "Det enkle liv – flere skridt på vejen mod selvforsyning", hvor han blandt andet skriver om økser og tilhugning af bjælker, om hø, geder, gæs og om æbler, bær, kartofler, bønner og drivhuse med mere. Hans TV-program er med stor succes også vist i Sverige, Norge og Finland og har fået flere internationale priser.

Er involveret i Den Gamle By i Århus og med i bestyrelsen for Den Danske Naturfond. Har over 100.000 følgere på Facebook.

Bistanden

På turen til Nepal gjorde man sig naturligvis en række tanker om bistandsarbejde generelt. Franks ikke særlig overraskende konklusion var, at den lokale motivation er en afgørende forudsætning, hvis udefrakommende

inputs skal hjælpe. Bistanden i sig selv kan ikke skabe udvikling. Holdbare resultater kræver, at de lokale selv har gang i noget i forvejen, og at de tager ansvar. Og så er det en forudsætning – som Skovdyrkerne kan bekræfte – at hvor man udefra kommer ind og støtter lokale initiativer, så skal man være vedholdende og blive der i en årrække.

Frank Erichsen gav også udtryk for, at man skal være meget forsigtig med at pille ved samfund, som faktisk fungerer (dét, han besøgte i bjergene). Mens han faktisk beskrev livet i landsbyerne i lavlandet som "menneskeheden på vej ud over kanten".

Hvorfor er Bonderøven en succes?

Svaret er måske, at mens nutiden er til det hurtige og på samme tid det komplicerede, så er Frank Erichsen til det langsomme og det enkle. I den sammenhæng er det ganske paradoksalt, at en halv million moderne byboer med stor interesse følger Bonderøven på TV. Der sidder åbenbart i de fleste en drøm om det enkle liv, hvor dagligdagen er mindre stresset (tror man), og hvor man stadig i høj grad fastholder forbindelsen ud til naturen – herunder til landbruget og skovbruget, hvor så mange af vores dagligdags ting kommer fra, blandt andet vores mad og vores byggematerialer.

Og så er Frank Erichsen en livsglad og positiv type, der charmerer de fleste – uanset at de fleste af hans seere nok i realiteten ikke har til hensigt at følge hans idéer om selvforsyning og gamle håndværksteknikker.

(phi@skovdyrkerne.dk)

Nyd din skov – og dyrk den med Skovdyrkerne

SKOVDRYRKERNE

Følg os på www.facebook.com/Skovdyrkerne

Skovfoged Anders Kruse Elmholdt på konsulentbesøg hos skovejer Kristian Lundgaard-Karlshøj. På et afdrevet areal er plantet højstere af poppel med henblik på at få en hurtig kontrol over arealet, hvor den kraftige jord og den megen fugt gør kulturanlægget vanskeligt. Senere kan man komme ind med en "rigtig" skovtræart.

Skovfogedens hverdag

På skovejerens side – og på foreningens

Skovdyrkerne har 72 skovfogeder og skovridere på arbejde i hele landet. Skovdyrkeren har besøgt en af disse for at diskutere livet som rådgiver ude på de mange medlemsejendomme. Vi besøgte *Årets Skovdyrker*, skovfoged Anders Kruse Elmholdt, som er ansvarlig for Holstebro skovpart i Skovdyrkerne VEST.

Anders Elmholdt er netop af sine kolleger blevet kåret som *Årets Skovdyrker* – en hædersbevisning som uddeles en gang om året på Skovdyrkerens personaleseminar. Det gav *Skovdyrkeren* anledning til et besøg hos Anders til en snak om arbejdet som skovfoged hos Skovdyrkerne. Hvordan betjener man 92 skovejere med

vidt forskellige skove, vidt forskellige driftsformål og vidt forskellige holdninger til driften? Hvordan balancerer man økonomien, så både skovejeren og foreningen får det, de skal have, og så leverandører og entreprenører nok bliver klemte, men alligevel er tjent med et langsigtet samarbejde?

Og selvom man er en ung skovfoged, så kan man samtidig have et blik for, at langsigtethed er det, der tæller, først og fremmest ude i skovene, hvor ethvert indgreb skal pege frem mod det næste. Det er derfor, at vi generelt tillader os at markedsføre os med sloganet: *Skovdyrkerne – så har du fagfolkene på din side*. Når en af Anders' kolleger i sin indstilling skriver, at "Anders har den rigtige skovdyrkerånd", så siger det netop noget om dem begge.

Ejers eller firmaets mand

Vi kan begynde med en anekdote fra gamle dage:

Undertegnede husker stadig en episode som forstfuldmægtig ved Hedeselskabets distrikt i Himmerland tilbage i 1984. Vi fik besøg af skovbrugschefen og handelsskovrideren fra Viborg, og en af de lokale skovfogeder, hvis indtjening skrantede lidt, blev spurgt om, hvordan han så på sin rolle som skovfoged.

Han svarede naivt, at han var sat på egnen for at hjælpe de lokale skovejere med driften af deres skove og plantager. Det førte til en hårdhændet irettesættelse, idet han arrigt blev spurgt: Hvem er det, der betaler din løn – er det de lokale skovejere eller kommer den monstro fra Viborg? Han måtte beskæmmet indrømme, at den kom vist

fra arbejdsgiveren i Viborg. Det opfølgende spørgsmål var da: Hvor skal din loyalitet så ligge? Og han fattede budskabet.

Det er et valg, man tager som organisation: Vil man være køligt forretningsorienteret og tage enhver mulig fortjeneste, også den der kun er mulig, fordi kunden ikke er skarp på markedspriserne, eller tager man omvendt udgangspunkt i kundens interesser?

Det er ikke altid, at resultaterne derude bliver så forskellige. Men somme tider gør de, og i en branche som skovbruget kan økonomien være som elastik i metermål, fordi man kan arbejde både med et meget kort eller et meget langt perspektiv i driften.

Og fordi mange skovejere kan have svært ved helt at gennemskue mulighederne og de valgte løsninger, er det for mange trygt at vide, at de har købt en rådgiver, der er betalt for at se på sagen fra deres side. Det giver – eller bør give – en tryghed for medlemmet som kunde, og det giver samtidig mindre papir og mere fleksibilitet.

Skovfogedens hverdag 1: Konsulentbesøget starter med spørgsmålet: Hvad skal dagsordenen være i dag? Skovfoged Anders Elmholt møder skovejere Kristian Lundgaard-Karlshøj på Ausumgaard.

Skovfogedens hverdag 2: De kommende aktiviteter diskuteres undervejs, ningen efter et afsluttet flisprojekt på 5.320 rummeter.

Det er den linje, Anders kører på sin skovpart. Han ser ingen modsætning mellem ejerens og foreningens interesser. Han føler sig som skovejeren med hud og hår – som en gods-skovfoged, selvom godset måske er lille.

Men når han styrer arbejdet på en ejendom, skal hans tid naturligvis betales, hvilket normalt sker gennem en provision på aktiviteterne. I gamle dage arbejdede Skovdyrkerne efter kommissionshandelsprincippet. Hvor salgspris til savværket og foreningens provision blev specificeret på afregningen. Det er af mange grunde ikke hensigtsmæssigt mere, men i realiteten kører det meste faktisk stadig indirekte på samme måde.

Når Anders indkøber entreprenørydelser til en ejendom, lægger han en provision på entreprenørens pris for arbejdsledelse og ansvar – en provision af en størrelse, som bestyrelsen har bestemt. Og når han sælger træ eller flis fra en ejendom, så får skovejeren den pris, der opnås – minus en salgsprovision, der dækker tilsyn, opmåling, betalingsrisiko med videre.

blandt andet vejsystemet og grøft-

Anders Kruse Elmholdt

Anders Elmholdt (35 år) stammer fra Herning-området. Han er uddannet skov- og landskabsingeniør i 2008, og efter endt uddannelse fik han ansættelse som assistent hos Skovdyrkerne i Vestjylland ved skovrider Michael Gehlert med særligt ansvar for udarbejdelse af grønne driftsplaner, og i 2014 blev Anders skovfoged for Holstebro skovpart. Anders bor i Holstebro sammen med Rut, med hvem han har 2 børn.

I kollegernes begrundelse for at indstille Anders som *Årets Skovdyrker* sagde man blandt andet følgende: flittig, med rettidig omhu, hjælpsom, ser muligheder, tager altid afsæt i faglighed og med en indbygget ordentlighed.

Ausumgaard

Vi følger med Anders på et konsulentbesøg hos et af hans medlemmer – den gamle vestjyske herregård Ausumgaard. Vi har to timer, hvor de aktuelle projekter vendes i skoven, og der konkluderes efterfølgende ved bordet i folkestuen.

Ejendommen har et tilliggende på 277 hektar, hvoraf 31 hektar er skov. Skoven er vanskelig på grund af den meget stive lerjord og et højtstående grundvandsspejl. Som de fleste andre steder må vi bare konstatere, at skoven altid ligger på den vanskeligste del af ejendommen – det vil sige dér, hvor landbrug er umuligt.

Ambitionen her er at få vejsystemet forbedret og især at få skoven afvandet. Det første er en forudsætning for en rationel pasning, det sidste er en forudsætning for både vækst og sundhed.

Anders deltager desuden, når der planlægges etablering af juletræer til brug ved ejendommens eget julemarked,

Skovfogedens hverdag 3: Der noteres aftaler om kommende aktiviteter – til indføring i konsulentrapport og i foreningens system til styring af entreprenøraktiviteter – Pinus.

□ Ausumgaard – en herregård af fornyelse

Der er ikke mange herregårde i det vestjyske område. Men mellem Struer og Holstebro ligger en gammel herregård, der vel i dag er mere dynamisk end nogensinde. Og som i 2014 fik den såkaldte *Fighterpris* på grund af en fordobling af medarbejderstaben, en ny strategi med åbne arrangementer samt fokus både på traditionel drift samt specialproduktioner. I dommerkomitéen sad blandt andet Bent Bendtsen og Lars Larsen.

Ausumgaard fik status af herregård i 1709, men gårdens historie går helt tilbage til den sene middelalder. Gården nævnes første gang i 1475, og var på denne tid en almindelig bondegård. Den blev imidlertid kompletteret ved jordkøb, og den daværende ejer Thomas Just Jermiin blev optaget i adelsstanden i 1750.

I 1942 blev gården købt af kreatureksportør Ivar Lundgaard, og siden har den været i familien Lundgaard-Karlshøjs eje. I hovedbygningen bor i dag Kristian og Maria samt deres 3 børn. Til gården hører 246 hektar landbrug og 31 hektar skov. I det daglige driver man dog planteavl på 650 hektar.

Ausumgaard er i dag et topmoderne landbrug, samtidig med at man arbejder med at udvikle nye koncepter og nicheprodukter. Gennem de senere år har familien arbejdet hårdt på at realisere drømmen om at omdanne gården til et "kraftcenter for fødevarer, uddannelse og oplevelser", hvor der er plads til at skabe netværk, innovation, udvikling og oplevelser indenfor fødevareerhvervet i Vestjylland.

De gamle stalde og lofter, som ikke længere anvendes i den almindelige landbrugsdrift, prøver man at bevare og udvikle ved at tænke i nye anvendelsesmuligheder. Hvert forår og hver jul indtages bygningerne af udstillere og gæster til et stort påske-, henholdsvis julemarked.

I nye stalde opdrætter man de særlige Ausumgaard-grise – opfostret med fokus på dyrevelfærd i form af masser af plads, frisk luft og halm, og hvad der ellers tilfredsstiller grisens naturlige behov.

Desuden har man åbnet en gårdbutik og en webbutik, hvor man sælger lokale fødevarer – både produkter fra gården, blandt andet kødprodukter og stenformalet mel, og produkter fra samarbejdspartnere i det vestjyske område.

På gårdens jord står 4 store Vestas vindmøller. Og det næste projekt bliver forhåbentlig et biogasanlæg, baseret på egne råvarer samt på indkøb fra andre landmænd på egnen.

Maria og Kristian Lundgaard-Karlshøj siger om alle deres bestræbelser: "Det er vigtigt for os at ruste gården til noget så traditionelt som et sted, vores børn gerne vil overtage engang". Se også www.ausumgaard.dk.

Ausumgaard hovedbygning for enden af allé af klippede seljerøn. Foto: Kristian Bøge Andersen

ved etablering af sløringsplantninger omkring det kommende biogasanlæg og ved forlængelse af den eksisterende barokhave.

Tidligere har Anders etableret nye læhegn og plantninger omkring de mange mergelgrave. Han får under konsulentbesøget ansvaret for at drøfte med kommunen, hvad man kan indenfor den gældende lovgivning.

92 skovejere

Når vi spørger, hvordan han kan nå at servicere 92 medlemmer, der i princippet alle har krav på et årligt konsulentbesøg, svarer Anders, at på en del af ejendommene er der ikke aktiviteter hvert år, så det vil ikke give mening at besøge alle hvert år. Men hvis en ejer ønsker besøg, så får han det.

Og Anders kan også selv tage initiativ, hvor han ved, at noget trænger til at blive gjort, eller hvor der er muligheder for en god indtægt på grund af markedsituationen.

Skovfogedens hverdag 4: De kommende aktiviteter konkluderes ved en kop kaffe i folkestuen. Her deltager også Maria Lundgaard-Karlshøj, der specielt er interesseret i plantningerne omkring hovedbygningen. Hun er i øvrigt selvstændig psykolog med praksis i et af husene på ejendommen.

Skovfogedens hverdag 5: Anders på foreningens kontor, hvor meget af arbejdet med dokumentation, planlægning, entreprenørstyring og handel foregår.

Ejerkredsen er som nævnt meget bred og spænder fra dedikerede juletræsdyrkere til ejere med fokus på natur og biodiversitet.

Konsulentbesøgene resulterer normalt i en skriftlig rapport, hvor rådgivningen er dokumenteret, og hvor det er specificeret, hvilke aktiviteter foreningen har ansvar for. Skovparten har gennemsnitligt gang i omkring 100 projekter, heraf også nogle hos ikke-medlemmer.

Anders registrerer alle kommende opgaver i IT-systemet Pinus, som Skovdyrkerne har udviklet. Systemet er også solgt til andre virksomheder. Han har selv udviklet et system til håndtering af større planteprojekter, som også er tilbudt de øvrige foreninger.

Anders er desuden ansvarlig for koordinering af foreningens plantehandel og skovrejsningsprojekter samt for handelen med mos, som her i Vestjylland er blevet en relativ betydningsfuld forretning. Der er ikke et særskilt budget for skovparten, men dens økonomi indgår som en del af foreningens.

En drøm for Anders kunne være, at mange flere ting kunne klares i marken – fra et mobilt kontor, som var

opkoblet på foreningens server. Det ville minimere kørslen på landevejen og tiden på foreningskontoret, og derfor give mere tid ude hos skovejerne.

Der er i øvrigt et godt og tæt samarbejde med kollegerne i foreningen – et samarbejde, som er nødvendigt på grund af den specialisering blandt medarbejderne, som bliver stadig mere udtalt. Alle skovfogederne er dog så meget generalister ved siden af deres specialisering, at de hver har deres egen skovpart.

Der er også et samarbejde på tværs af foreningsgrænserne. Dels et formelt samarbejde i et antal landsdækkende videntcentre, dels et uformelt netværk, hvor man trækker på den kollega, der er bedst hjemme i den pågældende problemstilling, hvilket især unge skovfogeder har stor glæde af.

Til sidst under besøget kommer vi lidt ind på den politik, der i stigende grad omgiver skovejerne. Trods sin unge alder har Anders ikke meget til overs for mange af tidens modeluner på skov- og naturområdet. Og han forstår ikke den mistro, den omgivende verden har til skovejernes evne til at tage vare på vores natur, når han hver dag møder skovejere, der er engagerede i den stadige forbedring af ejendommene – både produktions- og naturmæssigt.

(phi@skovdyrkerne.dk, inkl. fotos)

Skovænder

Andepremieren står for døren, og de jægere, der har ænder på sit terræn, ser frem til denne dag som bukkejægeren til 16. maj. Vi skyder sæsonen i gang med denne artikel og ønsker knæk og bræk...

Af konsulent og jæger Per Kauffmann (inkl. fotos)

I aften flasker det hele sig – her i den nordøstlige del af Nebraska. For det er andesæson, og jeg har ikke noget på programmet, der ikke lader sig tilsidesætte. Sidst på eftermiddagen lister jeg mig op ad et bredt skovspor, ned mod det første vandhul.

I hånden har jeg en ældre pumpgun og en håndfuld patroner i haglstørrelse 1 og 2. Måske lige i overkanten til små ænder, men det var de eneste jeg kunne finde i rancherens skab. Han er nemlig mest til kalkuner og gæs. Men store hagl er bedre end ingen hagl. Kort efter har jeg skudt forbi på en flok blåvingede krikænder, der kom overraskende hidsigt bagfra.

De to skud får dog sat noget i gang i området, og snart efter kommer en lille flok skovænder, herovre kaldet wood-ducks, ind over. Oversat til dansk bliver det hverken til skovand eller træand, men brudeand. De lander i den fjerneste del af vandhullet, og efter en kort pürsch kan jeg overraske dem. De letter hulter til bulter i alle retninger, men det lykkes mig at få en af dem til af falde på skråningen.

Zigzag mellem træerne

Det næste vandhul er tæt på at være verdens mindste, og tilmed temmelig overgroet og placeret mellem

høje træer. Men der ligger tre skovænder i det mudrede vand. De får sig noget af en overraskelse, da jeg rejser mig efter en kort pürsch, men dog ikke mere end at det også lykkes dem at overraske mig. De eksploderer i tre retninger i en vanvittig slalom mellem træerne. Lidt ligesom en skovsneppe – bare værre. Det lykkes at få skudt den ene, men de to andre kommer jeg for langsomt på.

Jeg har nu skudt to hunner, hvilket jeg er vældig glad for, men jeg håber på en chance til en andrik senere.

Den amerikanske skovand er lidt mindre end en gråand, men større end en krikand. Fjerdragten er særdeles farverig, hvilket i øvrigt også gælder næbbet, der har både hvide, røde og orange farver. Begge køn har dog den karakteristiske fjertop i nakken.

Brudeanden ruger i huller i træerne tæt ved vand. Normalt bruger den spættehuller, som den kan udvide med en skarp negl på tåspidserne. Bestanden i USA har været alvorligt truet som et resultat af mangel på passende habitater kombineret med jagt. Efterfølgende bestræbelser på at forbedre deres levesteder og især opsætning af redekasser, gav arten et tiltrængt boost, og den trives nu bedre end nogensinde og er nu den næstmest udbredte and i Nordamerika.

En gammel andrik

Nogle dage senere, da jeg beklager mig over mit manglende held med andrikkerne, lover farmeren at løse det problem. "Jeg har nogle små vandhuller, som du ikke kender til endnu", siger han. "De ligger midt i skoven, og jeg har aldrig fortalt om dem, for de er svære at finde". Få sekunder senere står jeg klar med lommerne fulde af stålhagl og den pumpgun, som jeg synes bedre og bedre om. Vi nærmer os det første vandhul ganske langsomt, og stikker hovedet op over brinken. Der sidder 3-4 fugle på skydeafstand, herunder en enkelt udfarvet andrik.

Gesvindte er de, disse fugle, for så snart jeg rejser mig op, er de på vingerne. Mit første skud gælder andrikken, men det må være et forbiskud, for den fortsætter ind mellem træerne. Samtidig letter en hun fra rørene og går mod venstre. Jeg rammer den mellem træerne, hvor den falder. Ved det næste vandhul letter en andrik fra sivene, desværre på for langt hold. Heldigvis drejer den rundt i en cirkel inde mellem træstammerne, og kommer derfor snart på skudhold igen. Da der er et lille ophold i de tætte trækroner, slår jeg til, og den tumler

Bag den store stigning i brudeændernes antal står de mange redekasser der opsættes overalt i USA.

død til jorden. Til min store glæde er det en gammel andrik og et decideret pragteksemplar. Hvor heldig har man lov at være?

På samme måde som krikænder, holder brudeanden af små vandhuller i tæt skov.

Stort hoved med et kort og farverigt næb og en fjertop i nakken er helt karakteristisk for brudeanden.

De danske skovænder

På vej hjem fra jagten, filosoferer jeg lidt over forholdet mellem de danske skove og ænderne. Vi har ikke nogen decideret skovand, måske bortset fra **hvinanden**, der dog er sjælden som ynglefugl. Vi kender dem mest som vintergæster og nedlægger hvert år knap 10.000 af dem. På samme måde som **brudeanden** holder den mest af søer omgivet af løvskov og bruger hule træer som udgangspunkt for familieførøgelsen.

Den næstmest skovagtige and i Danmark er **krikanden**, der dog heller ikke er glad for Danmark som ynglested. Til gengæld har vi stor glæde af dem senere på året, hvor de ofte kan findes i skovsøer eller mindre vandhul-

ler omgivet af høj vegetation, for de elsker simpelthen at skrue sig ned på steder, hvor ingen andre ænder synes at ville opholde sig. Udbyttet af krikænder ligger i disse år nogenlunde stabilt omkring 90-95.000. I jagtsæsonen 2014/15 nåede vi dog lige netop over 100.000. Krikanden er derved langt den største bidragsyder til vildtgryderne bortset fra **gråanden**, som der skydes cirka 5 gange så mange af.

Mange af de gråænder vi skyder, er dog udsatte fugle i modsætning til krikanden, der er helt sin egen og ikke lader sig opdrætte. Det betyder også, at der for mange jægere – herunder mig selv i særdeleshed – er langt større fornøjelse ved at skyde en krikand end en gråand. Men de skal lokkes til ved hjælp af en kombination af held og gode biotoper.

Kvikænder

Og når vi er ved krikænderne, eller kvikænderne som de kaldes her, så lad os da lige tage en enkelt såt. Den første, store sky af de små rappe ænder letter 30 sekunder før, jeg når på post på den fjerne side af skovsøen. Der kunne jeg nok godt have nappet et par stykker eller tre under gunstige omstændigheder.

Næste bølge er gråænder med lidt krikænder iblandt. Jeg piller de små ud, så vidt det lader sig gøre. Senere, da hundene slippes, kommer den næste bølge af krikænder – dem, der sidder hårdt. Jeg har altid haft en forkærlighed for skrå spidsskud. Så ebber det ud, og jeg får derfor lejlighed til at tage de små fugle i nærmere øjesyn. Andrikkerne er så småt begyndt at udfarve sig, men derudover ser det ud til, at krikænderne har haft en rigtig god ynglesæson, for der er forholdsmæssigt mange ællinger blandt de skudte fugle. Sådan har det i øvrigt altid været i gode krikandear, for antallet af nedlagte fugle står i direkte forhold til samme års ynglesucces. Normalt er nemlig omkring 75 % ællinger.

På vej til næste såt, bemærker jeg også, at mine lommer er blevet mærkbart lettere...

Krikand apport. Uden hund er andejagt en umulighed. Med mindre man selv er en god svømmer.

Landskabets skjulte muligheder

Skovforsker Christian Nørgård Nielsen udkommer netop nu med 500 siders håndbog om udvikling og pleje af naturværdier. Den inddrager de førende specialister på området og er rigtig illustreret. En tung bog – med megen viden. Ovenfor foto fra bogen, til højre ses bogens forside.

Ny stor bog om mulighederne for at skabe naturværdier og oplevelser på skovrejsningsejendomme og i eksisterende skove.

Forrige år udgav Skovdyrkerne en *Håndbog i Skovrejsning*. Den handlede primært om, hvordan man optimerer produktionen i de nye skove, og hvordan man undgår de almindelige fejl, som vi har set bliver begået igen og igen. Den blev skrevet af Christian Nørgård Nielsen i samarbejde med undertegnede.

Det er vigtigt, hvordan de nye skove bliver anlagt rent produktionsmæssigt. Dels for at etableringen bliver så hensigtsmæssig som muligt, og dels for at den senere drift bliver rationel og billig, og at den kommer til at give de indtægter, som de fleste ejere (og skattevæsenet) sætter pris på.

Men vi ved naturligvis godt, at det oftest er andre ting end den fysiske produktion, som de fleste skovrejsere drømmer om. Derfor så vi sammen med Christian Nørgård Nielsen behovet for en bog, der tog hånd om de øvrige – de `bløde` – aspekter af skovrejsningen. Denne bog foreligger nu.

Skovdyrkerne har hjulpet med at skaffe finansiering og har været medspiller undervejs, men forfatteren har uden vor indblanding stået for disponering og for indhold. På grund af sit store engagement og de muligheder, som gavmilde sponsorer gav, kunne Christian Nørgård Nielsen skrive bogen langt bredere og grundigere, end det oprindeligt var tænkt.

Det er blevet en egentlig håndbog i udvikling og pleje af naturværdierne på ejendommene. Og for at sikre at bogen kom til at indeholde den nyeste viden, er der i alle afsnit inddraget de førende specialister på området.

En tung bog – med megen viden

Bogen er på mere end 500 sider, og den indeholder ud over det praktiske også en del teoretisk stof – mest henvendt til biologer, landskabsarkitekter og planlæggere. Det kan man jo gå let henover. Men de fleste interesserede skovejere vil kunne finde masser af relevant og praktisk viden i bogen.

Der er således mere end 100 sider om vandet i landskabet, herunder 20 sider med tips om anlæg af damme og småsøer. Der er mere end 50 sider om skovrejsning og skovpasning optimeret med henblik på vildtpleje

og jagtudøvelse. Og der er et stort afsnit om opbygningen af skovbryn samt et afsnit om, hvad man skal holde sig for øje, når man etablerer veje og stier.

Men først og fremmest udmærker bogen sig ved sine mange illustrative billeder. Der er mere end 625 billeder i bogen – alle med en god forklarende tekst.

Christian Nørgård Nielsen har en baggrund som forsker i mere end 25 år ved danske, tyske og engelske universiteter. Denne baggrund kombinerer han med en jordbunden indstilling og en del praktisk erfaring fra konkret skovrejsning og skovpasning i det jyske.

Christian Nørgård Nielsen: Landskabets skjulte muligheder. Håndbog i udvikling af skov-, natur- og herligheds-værdier. Skovbykon og Skovdyrkerne 2016. Bogen kan købes på Skovdyrkerne's webshop for 450 kroner + moms og forsendelse.

(phi@skovdyrkerne.dk)

Skovdyrkerens 1500 år gamle egetræ gror godt

Som bekendt var alle vores 5000 medlemmer inviteret til Munkebjerg i foråret for at fejre 75-året for samarbejdet mellem foreningerne. Over 300 tog imod invitationen og mødte op i strålende solskin til hyggeligt samvær med naboer, kolleger, skovfogeder mv.

Dagen startede med professor Erik Kjærs foredrag om det meget aktuelle emne "Hvad skal vi plante fremover med de forventede klimaændringer". Med Erik Kjærs formulering bliver fremtiden kun vildere, vådere og varmere, og Kjær gav mange interessante indspark til det alvorlige emne på en både underholdende og livlig måde. Fremtidens klima stiller krav til de træer, der skal vokse op i det nuværende klima, men skal klare sig i hele det 21. århundrede. En række nye arter skal prøves, og flere af dem, vi hidtil har bygget vort skovbrug på, må langsomt udfases. En PowerPoint med Erik Kjærs foredrag kan fås ved henvendelse til Sekretariatet.

Derefter præsenterede skovrider Karsten Raae sin nye bog: "Skovdrift med begge hænder – og omtanke". Det er en praktisk håndbog, som i ord og billeder beskriver alle skovdyrkningens faser. Bogen kan bestilles på Skovdyrkerens webshop www.skovdyrkershop.dk.

Skovrider Ulrik Nielsen, Fyn, præsenterede jubilæumsstenen – placeret udenfor indgangen til Munkebjerg. Han tog i sin tale udgangspunkt i Grundloven og i respekten for den private ejendomsret. Jubilæumsstenens tekst "År går, sten står, træer gror, folk bor" udlagde han således: Hvor træer gror, bor der også skovejere – stenen symboliserer dels jorden og vækstgrundlaget for træerne og dels vores foreninger, som også er der, når de træer, vi planter i dag, engang skal høstes.

Direktør Nils Sættem, Kong Frederik d. VII's Stiftelse, som havde doneret et afkom af kongegegen, fortalte om træ-

Afkommet af kongegegen, som Skovdyrkerne plantede den 14. april i år, gror godt ved siden af stenen, som blev sat samme dag.

ets historie og forklarede også, hvorfor afkom af træet ikke er kommercielt tilgængeligt. Derefter plantede formændene fra de 6 foreninger træet. Som heldigvis gror godt, som det ses af billedet – ligesom Skovdyrkerne.

Herefter var der jubilæumsbuffet og taler, som rundede den festlige dag af. På vores hjemmeside kan du finde en kort film om hele arrangementet, samt mange hundredede billeder fra dagen.

Vi takker for opbakningen og glæder os til næste jubilæum om 25 år, hvor vi så kan se på, hvordan det går med klimaændringerne, og hvor meget vores eg har vokset.

(sjc@skovdyrkerne.dk)

Alt i naturen følger en årsrytme. De fleste aktiviteter er derfor årstidsafhængige. Det bedste tidspunkt for selve udførelsen kan som regel fastlægges ganske nøje. Noget andet er den planlægning, der går forud. Her opsummeres den næste måneds vigtige gøremål.

September måned i skoven...

- Tjek sidste års kulturer for behov for efterbedring, så det kan ske sammen med efterårsplantningerne. Man efterbedrer normalt ikke, hvis under 10 % af planterne er gået til. Hvor 2-3 planter efter hinanden i en række er døde, er det nok at erstatte med en enkelt ny.
- Klargøring af kommende kulturarealer.
- Flistræ, der har oversomret på stykkerne, hugges i terrænet eller køres ud, inden det bliver alt for vådt. Dæk med pap, så det ikke fugter op i vådt vejr.
- Det brænde, som står i skoven til eget brug, skal i hus.

I juletræerne og klippegrøntet

- Bredsprøjtning med Roundup i nordmannsgrankulturerne kan udføres efter skudmodning. Undgå at sprøjte hen over salgsklare juletræer.
- En ekstra farvegødskning med kalksalpeter kan nås – eller med egnede bladmidler.
- Der kan plantes nordmannsgran.
- Pladser til pakning og læsning af klippegrønt og juletræer klargøres: efterfyldning med sten og / eller grus, således at de kan klare megen og tung færdsel i sæsonen.
- Indkøb af polycordel til klippegrønt samt net og paller til juletræer. Maskiner og grej klargøres til årets høst.
- Skriftlige handelsaftaler på klippegrønt og juletræer og aftaler med eventuelle entreprenører laves.
- Juletræer mærkes.

Det andet

- Brak, græs og randzoner skal være slået inden 15. september, for at slåningskravet er overholdt, og arealerne dermed er støtteberettigede. Skovenge, grønne spor og lignende kan med fordel også slås inden den 15. september. Herved sikres genvækst og dermed næringsrig grønføde til vildtet vinteren over.
- Ønsker man at fodre vildtet, bør man begynde i september. Begynder man først at fodre, når vildtet har vænnet sig til mindre næringsrig føde længere hen på efteråret og vinteren, gør man mere skade end gavn.
- Jagttiden er så småt i gang. Ænder og gæs må jages fra 1. september, ligeså kronhjort, dåhjort og sikahjort på de fleste lokaliteter.

... og ved skrivebordet

- Bestil planter til levering og maskiner til de kommende skovninger.
- Få overblik over, hvad selvskovene kan overkomme til vinter, så der kan blive vist ud til dem.
- Hold dig orienteret omkring hjortevildtforvaltningen i dit område. Der er adskillige lokale jagttider og frivillige fredninger for de større hjortevildtarter.
- Før journal over nedlagt vildt, og noter gerne vægten på nedlagt hjortevildt. Det giver et godt billede af bestandsudviklingen. Er vægten på de nedlagte dyr faldende år for år, kan det være et fingerpeg om, at afskydningen bør øges.

*Karsten Raae, Kenneth Klausen
og Asbjørn Hellesøe-Jensen.*